

Baba Schwartz

Májusi cserebogár

FORDÍTOTTA SARÓDI SZILVIA

Baba Schwartz

Májusi cserebogár

Az első húsz évem

ATHENAEUM

A fordítás alapjául szolgáló mű
Baba Schwartz: *The May Beetles*

Copyright © Baba Schwartz 2016

Hungarian translation © Saródi Szilvia, 2017

Minden jog fenntartva.

Kiadta az Athenaeum Kiadó,
az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.
1086 Budapest, Dankó u. 4–8.
Tel.: 1-235-5039
www.athenaeum.hu
www.facebook.com/athenaeumkiado
athenaeum@lira.hu

ISBN 978 963 293 138 8

Felelős kiadó: Szabó Tibor Benjámin
Felelős szerkesztő: Peiker Éva
Szerkesztette: Ács Eleonóra
Műszaki vezető: Drótos Szilvia
A borítót Peter Long terve alapján Földi Andrea készítette.
Nyomdai előkészítés: Tóth Viktor

Készült az Alföldi Nyomda Zrt.-ben, 2018-ban
Felelős vezető: György Géza vezérigazgató

Misi hírei

Amikor 1938-tól deportálni kezdték a magyar állampolgárságukat bizonyítani nem tudó zsidókat, apám kikereste azokat a dokumentumokat, amelyek megvédhetnek minket ettől a sorstól. A papírokból kiderült, 1820-ban a magyar hatóságok engedélyt adtak az egyik Keimovits őszünknek arra, hogy fogadót nyisson a Pócsi utca 1. szám alatt Nyírbátorban, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, a Magyar Királyság területén. Más zsidók nem voltak ilyen szerencsések. Dokumentum hiányában inség és szerencsétlenség várt rájuk. A „rend” antiszemita őrei sokuk életét kioltották.

Az ehhez hasonló súlyos helyzetekben sok férfi és nő vállalta magára a segítségnyújtás terhét és veszélyét. Időről időre összegyűjtötték a zsidókat, hogy ideiglenes gyűjtőtáborokba vigyék őket. Anyám testvére, Márta Budapesten élt. Férje, Ármin gondoskodni próbált azokról, akik még itt maradtak, és ezért ki voltak téve annak a veszélynek, hogy a magyar csendőrök elhurcolják őket. Ármin egyszemélyes segélyszervezet volt, aki rejtekhelyet talált a veszélyben levőknek, kóser ételekkel és bátorító szavakkal

táplálta őket. El sem tudom képzelni, hogy neki magának ezenközben hogy sikerült megélnie. Azt mondták, hősiesség feladatának szentelte magát minden áldott nap.

Lajos, Erna vőlegénye egyike volt annak a több tízezer zsidó férfinak, akiket 1942-ben munkaszolgálatra hívtak. Fiúkat és vőlegényeket, apákat és kenyérkeresőket küldtek Oroszországba a magyar hadsereg vezénylete alatt. 1943 elejére kétlem, hogy maradt volna egy zsidó család is, aki ne gyászolta volna rokonának vagy közeli barátjának halálát, deportálását vagy besorozását. A sötétség elmélyült. És a magyar zsidók még jobb helyzetben voltak, mint más európai társaik. A legtehetősebbek állítólag hatalmas összegekkel vesztegették meg Horthy kormányzót, hogy ne rendelje el az összes magyar zsidó begyűjtését. De egyre csökkent a különbség szerencsés és nem szerencsés zsidók között. Anyám és apám gondolni se bírt arra az időre – pedig az már nem volt messze –, amikor minden zsidó inséges körülmények között nyomorog, halálra ítélve.

1944. március közepén én már inkább fiatal nő voltam, mint kisgyerek. Három hónappal azelőtt ünnepeltem a tizenhatodik születésnapomat. Immár hat éve érzékeltem az egyre növekvő veszélyt. Bár nem értelmeztem gyökeresen másként a helyzetünket, mint korábban, de igyekeztem felkészülni, amennyire csak lehetett, bármi is következék. Csak azért imádkoztam, hogy ne legyen túl súlyos a változás. Hadd élvezzem tovább a vasárnapokat a barátaimmal és anyám barátaival, akik nálunk gyűltek össze, hogy játsszanak és beszélgessenek – fiúk és lányok egyaránt. Mindenekfelett pedig legyen velünk

Misi: a jóképű, jó kiállítású, felszabadult fiú a ragadós nevetésével és a vicceivel.

Március 19-e, vasárnap mégis más volt, mint az összes addigi vasárnapom. Nem bírtam feldolgozni a Misivel érkező híreket. Sokkal korábban kopogott az ajtónkon, mint ahogy vártuk. Anyám tanácstalanul kérdezte:

– Ilyenkor? Ki jöhet ilyenkor?

Az ajtóhoz siettünk. Misi állt a verandán. Rémült arccal fordult édesanyámhoz.

– Böske néni...! A németek...!

Anyám próbálta megnyugtatni.

– Gyere be, Misi! Kérlek, beszélj világosan. Mi van a németekkel?

– A németek átveszik a hatalmat Magyarország fölött... Most veszik át...

– Hol hallottad ezt?

– A városban... Már mindenki tudja... Budapestre marsíroznak... Rengeteg fegyveres katona... Most is...

Nem a szavak sokkoltak, hanem Misi maga. Ez nem az a fiú volt, akit ismertünk. Sehol egy vicc, sehol egy élc vagy mosoly. A menetelő magyar csapatok torkukszakadtából énekelt, gyűlöletes dalaihoz már hozzászoktam. Misi ábrázatát látva a szavak veszedelmes üzenete most valódi fenyegetéssé vált: *Hé, zsidó, hé, zsidó, hé, bűdös zsidó, mit csinálsz itt, a magyarok között?* Úgy tűnt, nekik már megvolt a válaszuk.

Misi arckifejezése eszembe juttatott egy egy évvel korábbi esetet, amikor vonattal utaztam egy barátomhoz. Az út során beszélgetni kezdtem a velem szemben ülő

magyar fiatalemberrel. A civil ruhás férfi azt mondta, behívták katonának.

– És hova küldik? – kérdeztem a kellemes fiatalembertől.

– Hogy hol fogok szolgálni? Egy Nyírbátor nevű helyen. Hamarosan jelentkezni kell az ottani laktanyában. Semmit sem tudok arról a helyről.

– Ó, hiszen én ott élek! Nyírbátor a szülővárosom – mondtam meglepetten. Örültem a közös pontnak.

– Valóban? Akkor mesélhetne róla. Milyen város?

– Elég nyamvadt – mondtam, arra gondolva, hogy ez mégiscsak egy kicsi és jelentéktelen város.

A kalauz, aki közel állt hozzám, meghallotta a választomat. Dührohámot kapott.

– Bűdös zsidó! – kiáltotta olyan hangosan, hogy mindenki hallja. – Hogy merészelsz nyamvadtnak nevezni egy magyar várost! A mi anyaföldünket! Hogy merészed?! Le akart szállítani a vonatról.

Néhány utas, aki tanúja volt ennek a durva kitörésnek, mellém állt. Mondták a kalauznak, hogy nincs joga leszállítani. Másoknak tetszett volna, hogy megbüntessenek a súlyos bűnért, amit elkövettem. Végül megengedték, hogy a vonaton maradjak, de ez nem sokon múlt. Szörnyű volt belegondolni, hogy bármely szenvedélyes lokálpatrióta megengedhet magának egy ilyen heves antiszemita kirohanást anélkül, hogy idegbetegnek tekintsék.

Nem sokkal később ismét vonattal utaztam, talán ugyanazon a vonalon. A vagon tele volt utasokkal. Egy

csoport, talán egy méterre tőlem, élénken vitatkozni kezdett a származásomat illetően.

– A lány zsidó?

– Mi más lenne?

– Én nem vagyok benne biztos.

– Édes istenem, hogy lehet ebben egyáltalán kételkedni?! Persze hogy zsidó!

Kibámultam az ablakon, színlelve, hogy nem hallok semmit, de dühített ez az igazságtalanság. Csak legbelül feleltem a kérdésre, valahogy így: Zsidó – igen, zsidó vagyok, és Istennek hála, zsidóságom megkülönböztet az olyan emberektől, mint ti!

Most, hogy Misi ott állt sápadtan, félelemtől reszketve az előszobában, és irtózatos dolgokat mesélt, ugyanaz a veszélyérzet kerített hatalmába, mint amikor a kalauz inzultált. Valahogy egybemosódott bennem az ő és a masírozó katonák képe. Tudtam, hogy a helyzetünk súlyos, és szörnyűséges dolgok vannak készülóban.

Érezhettem ebből valamit már a tizenhatodik születésnapom estéjén is. Azon a három hónappal korábbi éjjelen képtelen voltam elaludni. Ott feküdtem a meleg és kényelmes ágyamban, és keservesen zokogtam. 1943. december 14-én nem bírtam megküzdeni a lassan növekvő veszedelemmel. Gyászoltam a gyerekkoromat, elköszöntem életem korábbi szakaszától. Magam előtt láttam a vészterhes jövőt.

A németek már aznap leváltották a magyar kormányt, hogy bemasíroztak Budapestre. A frissen hatalomra

került bábkormány a korábbinál sokkal szigorúbb zsidóellenes törvényeket és szankciókat léptetett életbe. A németek az alapok lefektetése után jobbnak látták a magyarokra hagyni a tényleges zsidóüldözést. Ugyanazt várták el itt is, mint a többi, náci uralom alá került országban. Az erőszak már teret nyert Ausztria, Németország, Franciaország, Hollandia, Szlovákia, Belgium területén. Az ott élő zsidókat letartóztatták, fogva tartották vagy egyenesen meggyilkolták. Most a magyar zsidókon volt a sor.

A zsidók összetételéséért a magyar állami rendőrség különösen kegyetlen ága, a csendőrség felelt. Mindenki félt tőlük, nem csak a zsidók. Kegyetlenül bántak minden emberrel. De főképp a zsidóüldözésben lelték kedvüket, amelyre náci mestereik is buzdították őket.

Villámgyorsan terjedtek a rossz hírek. A szabályozások, korlátozások és követelések napról napra sokasodtak. A magyarok rögeszméjévé vált a „zsidókérdés”. Nem is dolgoztak máson, csak a zsidótörvényeken. Ugyan a budapesti német csapatok megkívánták a magyaroktól, hogy szolgálatkészségüket kifejezzék, a kakastollas csendőrök arcára kiülő önelégültség azt hirdette, hogy örömmel hajtják végre a zsidóellenes intézkedéseket. Mintha csak erre vártak volna.

A hatósági követeléseknek megfelelően minden városban és faluban megalakult a *Judenrat*, azaz a zsidó tanács, amelybe a helyi zsidó közösség nyolc-kilenc tagját választották be. A szervezet hídfunkciót látott el a zsidó lakosság és a németek, illetve a helyi hatóságok között.

Nagyapám, a hetvenhárom éves Ignác tagja volt a kilencfős nyírbátori zsidó tanácsnak.

Érkezésük után a németek törvénybe iktatták, hogy a zsidó családok kötelesek beszolgáltatni ékszereiket és rádióikat a helyi hatóságoknak. Nyírbátorban a városházán őrizték az elkobzott javakat. Mind tudtuk, hogy egy legalizált rablás áldozatai vagyunk. Sosem láttuk viszont sem az ékszereinket, sem a rádióinkat. Úgy fáj a rádió elvesztése! Honnan értesülünk majd a hírekről? De csak az juthatott el hozzánk, amit a hatóság akart, hogy halljunk: a propaganda és a hazugság.

Április 5-től minden zsidó köteles volt sárga csillagot viselni. A csillagot a külső ruházat bal oldalára, a szív fölé kellett felvarrni. Fontos volt, hogy jól látható legyen. A házunk tele volt olyan nőkkel, akik a tű és cérna mesterei voltak, de nem emlékszem a sárga csillagok felvarrásának pillanatára. Biztos vagyok benne, hogy felvarrtuk, mivel a hatóságok kijátszása katasztrófához vezetett volna. Ekkor értettük meg, hogy a magyar csendőrök bármikor megölhetnek bennünket, és a gyilkosságot nem követi majd semmiféle vizsgálat vagy halottkémi jelentés. Hogy életünk olyan emberektől függ, akik szívből gyűlölnek minket.

Eljött a *pészah*, a zsidó felszabadulás ünnepe. Ilyenkor azt ünnepeljük, hogy Izrael gyermekei háromezer évvel ezelőtt Mózes vezetésével elhagyták Egyiptomot, és megszabadultak a rabszolgaságból. Ekkor született meg a nemzet. Az emlékezés, valamint a rabszolgaság és a felszabadulás történetének elmesélése az utódok kötelessége.

Anyánk gyötrelmes gondok súlya alatt készítette el a kóser széder tálat. Elénekeltek a Hagada hagyományos verseit, aztán a tradíciót követve a legfiatalabb résztvevő – aki Márta volt – elénekelte a *Négy kérdést*.*

*Ma nishtanah halailah hazot mikol haleilot? Sheb'khol
haleilot anu okhlin hametz umatzah; halailah hazeh,
kuloh matza...*

*Miben különbözik ez az este minden más estétől?
Más estéken egyaránt ehetünk kovászosot vagy
kovásztalant, de ma este kizárólag kovásztalant...*

A katasztrófa előtti utolsó széder esténk más volt, mint a többi. Édesapám képtelen volt olvasni, képtelen volt énekelni. Végigsírta a szertartást. Tudta, mit hoz a jövő, hiszen két évig hadifogoly volt az első világháború alatt. Azzal is tisztában volt, hogy nem tudja megvédeni a családját, és ez a tehetetlenség összeroppantotta. Azon a széderestén láttam, ahogy az arcán lefolynak a könnyei, és a szívem összeszorult a fájdalomtól.

* A szédereste egyik leglényegesebb célja a kivonulás történetének elmesélése, megtanítása és továbbadása a következő nemzedéknek, ezt szolgálják a család legifjabb tagjának kérdései. (Miben különbözik ez az este a többitől? Miért van az, hogy máskor kovászosot és kovásztalant is ehetünk, de ma csak kovásztalant? Miért mártjuk vízbe az ételt? Miért kell keserű füvet ennünk? Miért dőlünk oldalt, párnákra, mint ha csak királyok lennénk?)